

ЗБРОЙНІ СИЛИ ЯК ГАРАНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ: ІНСТИТУЦІЙНА РОЛЬ У ПРОТИДІЇ СЕПАРАТИЗМУ ТА ЗМІЦНЕННІ ОБОРОННОГО ПОТЕНЦІАЛУ

THE ARMED FORCES AS A GUARANTOR OF NATIONAL UNITY: THE INSTITUTIONAL ROLE IN COUNTERING SEPARATISM AND STRENGTHENING THE DEFENSIVE POTENTIAL OF THE STATE

Новоскольцева Л.О.,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології і міжнародних відносин

Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Меженська О.В.,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології і міжнародних відносин

Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Бадер А.В.,

доктор політичних наук,

професор кафедри політології і міжнародних відносин

Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

У статті здійснено комплексний аналіз інституційної ролі Збройних Сил в забезпеченні національної єдності та внутрішньополітичної фрагментації, зумовленої як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками дестабілізації. Особлива увага приділяється ролі армії як багатовимірного інституту, що виконує не лише класичну оборонну функцію, але й інституційну місію підтримки цілісності держави в умовах сепаратистських викликів, інформаційної війни та когнітивної дезорієнтації населення. Теоретичним підґрунтям дослідження стали концепції політичної інтеграції, теорії оборонного потенціалу, стратегічної комунікації, державної безпеки та когнітивної мобілізації.

Автори виходять із позиції, що сучасний оборонний потенціал держави є не лише сумою збройних можливостей, а й результатом цілісної політико-соціальної та когнітивної архітектури. У цьому контексті Збройні Сили постають не лише як інструмент стримування зовнішньої агресії, а як інституційний носій національної єдності. Їхня роль в умовах сепаратизму полягає не лише в локалізації загрози, але й у запобіганні поширенню ідей дезінтеграції, у формуванні горизонтальних зв'язків між регіонами, у публічному уособленні державної суб'єктності та у протидії розмиттю політичної ідентичності населення.

У статті запропоновано аналітичну типологізацію основних напрямів інституційної протидії сепаратизму з боку Збройних Сил, а саме: 1) оперативна стабілізація у кризових регіонах, що передбачає присутність ЗСУ у просторах з низьким рівнем державного контролю з метою фізичного захисту та символічної репрезентації державності; 2) розбудова горизонтальних зв'язків, що виявляється у мобілізації військових з усіх регіонів, що сприяє формуванню спільної ідентичності в межах збройного спротиву; 3) інформаційна протидія деструктивним наративам, реалізована через канали стратегічної комунікації, взаємодію з громадськими ЗМІ, спростування фейків і створення позитивного публічного образу армії; 4) ідентифікаційна репрезентація держави, коли армія виступає символом державної присутності в деокупованих чи напівконтрольованих територіях, формуючи новий легітимний порядок через символіку, комунікацію і публічну службу; 5) громадська дипломатія та гуманітарні практики, які підсилюють зв'язок між ЗСУ і місцевими громадами через допомогу, підтримку, участь у реінтеграційних заходах та формування іміджу «захисника, а не окупанта».

Кожен із цих напрямів пов'язується зі складовими оборонного потенціалу держави, який розглядається як багатовимірна система, що включає: матеріальні ресурси (озброєння, логістика, чисельність); морально-психологічні ресурси (довіра до армії, бойовий дух, легітимність); інформаційно-комунікативні ресурси (стратегічна комунікація, репутація); ідентифікаційні ресурси (наративи, символи, зв'язок із населенням).

Стаття також містить короткий огляд міжнародних кейсів (Іспанія, Канада, Індонезія, Ізраїль, Грузія), які демонструють різні стратегії залучення армії до запобігання або локалізації сепаратизму – від превентивної присутності до гуманітарної інтеграції. Досвід України упродовж 2014–2015 рр. виступає прикладом ефектної трансформації Збройних Сил у багатофункціональний інститут, здатний діяти не лише в полі бою, а й у площині громадської думки, соціальної психології та політичної ідентифікації.

Доведено, що сучасна армія повинна розглядатися не як інструмент реагування, а як системний елемент підтримки єдності, легітимності та обороноздатності держави. Усе це вимагає оновленої безпекової парадигми, що поєднує мілітарні, політичні та культурно-комунікативні виміри.

Ключові слова: збройні сили, оборонний потенціал, складові оборонного потенціалу, сепаратизм, національна єдність, державна політика; протидія сепаратизму.

This article presents a comprehensive analysis of the institutional role of the Armed Forces in ensuring national unity and responding to internal political fragmentation caused by both external and internal destabilizing factors. Special attention is paid to the Armed Forces as a multidimensional institution that performs not only the classical defense function but also an institutional mission aimed at safeguarding the integrity of the state under conditions of separatist challenges, information warfare, and cognitive disorientation of the population. The theoretical foundation of the study is based on the concepts of political integration, the theory of defense potential, strategic communication, state security, and cognitive mobilization.

The author argues that the modern defense potential of the state is not merely a sum of its armed capabilities but rather the result of a comprehensive political, social, and cognitive architecture. In this context, the Armed Forces are viewed not only as a deterrent to external aggression but as an institutional bearer of national unity. Their role in the context of separatism involves not only containing threats but also preventing the spread of disintegration ideologies, fostering horizontal connections among regions, publicly representing statehood, and resisting the erosion of political identity.

The article proposes an analytical typology of the main directions of the Armed Forces' institutional response to separatism, including:

1. Operational stabilization in crisis regions, which entails the presence of the Armed Forces in areas with diminished state control for the purpose of physical security and symbolic representation of sovereignty;
2. Development of horizontal ties, as manifested through the mobilization of personnel from all regions, contributing to a shared identity within the framework of armed resistance;
3. Informational counteraction to destructive narratives, implemented through strategic communication channels, cooperation with civil media, disinformation refutation, and construction of a positive public image of the military;
4. Identification-based representation of the state, where the military acts as a symbol of legitimate state presence in de-occupied or contested territories through symbols, communication, and public service;
5. Public diplomacy and humanitarian practices, which strengthen the connection between the Armed Forces and local communities through assistance, support, reintegration efforts, and promotion of the image of the military as a «protector, not an occupier».

Each of these directions is connected to the components of the state's defense potential, which is conceptualized as a multidimensional system including: material resources (weapons, logistics, manpower); moral and psychological resources (public trust, combat spirit, legitimacy); informational and communicative resources (strategic communication, public reputation); identificational resources (narratives, symbols, ties with the population).

The article also includes a brief review of international case studies (Spain, Canada, Indonesia, Israel, Georgia), which demonstrate diverse strategies for military engagement in preventing or localizing separatism from preventive presence to humanitarian integration. The Ukrainian experience between 2014–2015 serves as a vivid example of the effective transformation of the Armed Forces into a multifunctional institution capable of acting not only on the battlefield but also in the spheres of public opinion, social psychology, and political identity.

It is argued that the modern army should be considered not merely a reactive force but a systemic element of national unity, state legitimacy, and long-term defense sustainability. This necessitates a revised security paradigm that incorporates military, political, and cultural-communicative dimensions.

Key words: armed forces, defense potential, components of defense potential, separatism, national unity, state policy, countering separatism.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі, в умовах нестабільності, міждержавного суперництва та поширенням гібридних форм агресії, забезпечення національної єдності та стабільності державного суверенітету набуває ключового значення для виживання держав. В свою чергу серед найбільших загроз національній цілісності сьогодні виступає сепаратизм, який дедалі частіше проявляється не як автентична форма самоорганізації етнічних чи регіональних груп, а як інструмент зовнішньополітичного впливу на внутрішні справи окремої держави із неоднорідною політичною культурою. В умовах гібридної війни, яку веде Російська Федерація проти України, особливої актуальності набуває переосмислення ролі Збройних Сил не лише як суб'єкта фізичного протистояння, але і як інституційного чинника збереження політичної та ментальної єдності держави.

Досвід України після 2014 р. переконливо продемонстрував, що саме армія здатна стати останньою лінією оборони не лише територіальної цілісності, але й національної ідентичності.

У контексті анексії Криму та збройного протистояння на сході України, збройні сили стали інституційною опорою суверенітету у регіонах, де державні адміністративні структури були паралізовані, а суспільна лояльність – фрагментована. ЗСУ виконували не лише безпекову, але й політичну, символічну та інтегративну функцію, уособлюючи присутність держави та її здатність до самозахисту.

Додатково слід підкреслити, що інституційна роль Збройних Сил у зміцненні оборонного потенціалу держави виходить далеко за межі класичних військових параметрів. Оборонний потенціал в сучасному розумінні є складним багатовимірним феноменом, що включає в себе матеріально-технічну базу, кадрову підготовку, морально-психологічну стійкість, стратегічну комунікацію, довіру з боку громадян та символічну легітимність. Усі ці складові є взаємопов'язаними і можуть бути як посилені, так і зруйновані під впливом сепаратистських ідеологій, які діють через дезінформацію, інформаційний тероризм, політичну радикалізацію й деморалізацію суспільства.

Таким чином, актуальність дослідження обумовлена потребою комплексного осмислення місця та функцій Збройних Сил у протидії сепаратизму, в умовах як класичної збройної агресії, так і когнітивно-інформаційного протиборства. У цьому контексті армія постає не лише як суб'єкт фізичної сили, а як політичний агент стабілізації, мобілізації та легітимності державної присутності в уразливих регіонах. Сучасна безпекова політика не може бути ефективною без усвідомлення інституційної місії армії як одного з ключових гарантів національної єдності та системного носія оборонного потенціалу держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному науковому дискурсі проблема інституційної ролі Збройних Сил у забезпеченні внутрішньої стабільності, запобіганні сепаратистським тенденціям та зміцненні оборонного потенціалу держави розглядається на перетині політичної науки, безпекознавства, стратегічних студій, соціології та інформаційної аналітики (У. Ільницька, М. Требін, В. Богайчук, Ю. Мохова, В. Пасічко).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукового доробку засвідчує високу дослідницьку значущість проблеми, а також наявність концептуального зсуву у бік розуміння Збройних Сил як багатофункціонального інституту, що водночас виконує функції безпеки, єдності, репрезентації державності та інформаційної протидії. Разом із тим, існує очевидна потреба у подальшій систематизації знань про інституційну роль армії в умовах загрози сепаратизму, що й обумовлює важливість даного дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексне теоретико-аналітичне осмислення інституційної ролі Збройних Сил як гаранта національної єдності в умовах сепаратистських загроз, а також виявлення їх функціональної значущості у зміцненні оборонного потенціалу держави. Дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує концепції політичної інтеграції, державної безпеки, когнітивної стійкості та стратегічної комунікації в системі національної оборони. Відповідно мети завданнями є: 1) проаналізувати інституційну роль Збройних Сил держави як багатофункціонального суб'єкта державної політики в умовах загроз сепаратизму та гібридної війни; 2) систематизувати основні напрями інституційної протидії сепаратизму, і показати, як кожен з них інтегрується у структуру сучасного оборонного потенціалу держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Національна єдність – це один зі структурних чинників державної стабільності й суб'єктності, особливо в умовах поліетнічності, гібридних

воєн та транснаціонального втручання. Зростання проявів сепаратизму в сучасному світі, їх еволюція від збройних повстань до інструментів гібридної агресії, актуалізують потребу в осмисленні ролі збройних інституцій не лише як силового ресурсу, а як гаранта національної єдності. Особливу значущість ця проблема набуває в нашій державі, яка водночас перебуває у стані затяжного конфлікту з Росією, зазнає впливу інформаційної війни та має складну історію регіональної ідентичності.

«Національна єдність як ціннісна категорія та її антиномічні відповідники, що позначають розбрат, ворожнечу, поділи та розколи, становлять невід'ємний атрибут будь-якого суспільного організму. Їх смислові концентри, зазвичай, сповиті важкоосязним плетивом думок, суджень, уявлень, дискусій, з яких немов би зіткана канва життя спільноти, народу, нації. І такий стан речей спостерігається всюди і скрізь, де тільки наявні міжлюдські відносини: в політиці, економіці, культурі, мистецтві, побуті тощо» [1].

Поняття «національної єдності» можна трактувати як ступінь інтеграції населення навколо спільних цінностей, історичного наративу, правової лояльності до державних інституцій та готовності до колективного спротиву загрозам.

У цій парадигмі Збройні Сили держави не є нейтральним суб'єктом, а виступають фактором національної мобілізації та політичної солідарності. Таке розширене розуміння ролі збройних сил безпосередньо корелює з сучасним тлумаченням оборонного потенціалу як багатокомпонентної системи, що поєднує військові, морально-психологічні та ідентифікаційні виміри, або «...науково-технічні, воєнні, воєнно-економічні, соціальні та моральні, економічні, політичні та воєнно-політичні складові...» [2].

Тобто, оборонний потенціал, згідно з сучасними доктринальними підходами, охоплює як матеріальні (озброєння, ресурси, інфраструктура), так і нематеріальні компоненти (патріотизм, довіра до армії, бойовий дух, ефективне командування). Його ерозія через сепаратизм стає не лише військовою, а й політико-культурною проблемою. У такому контексті сепаратизм постає і як внутрішній виклик, і як інструмент складного зовнішнього впливу, що проникає в усі рівні державної організації, особливо зараз, коли сепаратизм виходить за межі етнополітичних форм протесту.

У контексті сепаратистських конфліктів, особливо в умовах гібридної війни, що поєднує військову силу з інформаційною агресією та політичною дестабілізацією, протидія сепаратизму постає як багаторівнева інституційна стратегія. Збройні Сили, виконуючи свою основну функцію територіального захисту, водночас беруть участь у реалізації профілактичних, стабілізаційних і репре-

зентаційних заходів, які мають на меті зменшення ризиків внутрішньої фрагментації.

Інституційна протидія сепаратизму передбачає декілька напрямів, кожен з яких репрезентує специфічний аспект участі Збройних сил у збереженні територіальної цілісності держави та нейтралізації нестабілізаційних впливів. Першим і базовим елементом цієї системи є оперативна дестабілізація у кризових регіонах, оскільки Збройні Сили є інструментом швидкого реагування на загрози у зонах зниженого рівня державного контролю. Їхня присутність не лише фізично стримує можливу ескалацію, а й виконує символічну функцію відновлення суверенітету. Так, після референдуму про незалежність Каталонії, іспанський уряд активізував присутність державних структур, зокрема поліції *Guardia Civil* та збройних сил, для забезпечення порядку, логістичної підтримки та охорони інфраструктури. Хоча Збройні Сили діяли в обмеженому режимі, тема паче, що «...Євросоюз виступив на користь Іспанії, попередивши тим не менше про неприпустимість застосування армії і правоохоронних органів проти прихильників референдуму...» [3]. Але символічна присутність Збройних Сил Іспанії засвідчувала державну непоступливість у питанні цілісності країни.

У 2014 р. після початку збройного протистояння на сході України Збройні Сили України провели низку стабілізаційних операцій у таких містах, як Сєвєродонецьк, Слов'янськ, Краматорськ, Маріуполь. Їхня присутність забезпечила відновлення контролю над адміністративними будівлями, блокування незаконних збройних формувань, а також створення баз для подальшого розгортання цивільного управління [4].

Водночас ефективність протидії сепаратизму значною мірою залежить не лише від реактивної, але й від інтеграційної спроможності армії. Саме тому наступним критично важливим напрямом інституційної ролі Збройних Сил є розбудова горизонтальних зв'язків. Завдяки мобілізації громадян із різних регіонів та формуванню єдиного наративу «армії як справи всього народу», Збройні Сили створюють простір міжрегіональної взаємодії, що суперечить сепаратистському наративу «відчуженості» або «іншості».

Так, хоча конфлікт навколо незалежності Квебеку не перейшов у гарячу фазу, федеральні канадські збройні сили відіграли об'єднувальну роль через політику національної інклюзивності: військові формування укомплектовувалися представниками з усіх провінцій, включно з франкомовними канадцами, що знижувало культурну поляризацію [5].

В свою чергу в процесі мобілізаційних хвиль 2014–2015 рр. Збройні Сили України були укомплектовані військовослужбовцями з усіх регіонів нашої держави (від Львівщини до Луганщини),

у підрозділах бригад служили бійці з різних частин країни [6].

Проілюстрована інтеграційна практика зміцнює соціальну тканину нації через досвід спільного служіння. Проте не менш важливим чинником у протидії сепаратизму є здатність Збройних Сил діяти в інформаційному просторі, адже деструктивні наративи формуються не лише на основі локального розмежування, а й через системну когнітивну обробку масової свідомості. У цьому контексті наступним напрямом є інформаційна протидія деструктивним наративам.

Через підрозділи стратегічної комунікації, військові прес-центри, волонтерські медіа, Збройні Сили активно транслюють меседжі на підтримку цілісності держави, легітимності оборони та дискредитації ворожих інтерпретацій подій. Так, Збройні Сили Ізраїлю (ЦАХАЛ) активно ведуть інформаційну кампанію через свої офіційні канали – сайт IDF, соцмережі, військовий прес-центр. У контексті палестинсько-ізраїльського конфлікту вони регулярно публікують спростування фейків, відеооперації, контрнарративи щодо терористичних атак, демонструючи роль армії як джерела достовірної інформації.

Інформаційна протидія деструктивним наративам дозволяє Збройним Силам не лише спростовувати фейки чи нейтралізувати ворожу пропаганду, а й формувати власний стратегічний наратив – такий, що укріплює довіру до армії, легітимізує оборону й мобілізує суспільство навколо спільної ідентичності. У цьому сенсі критично важливою стає здатність армії не просто комунікувати, а репрезентувати державу як легітимного та присутнього актора, особливо в регіонах, де її авторитет був підірваний або витіснений паралельними структурами. Наступний напрямок інституційної ролі Збройних Сил ілюструє саме цю ідентифікаційну функцію. У регіонах із нестабільною політичною ідентичністю, армія стає носієм національних символів, морального авторитету та довіри – чинників, що нейтралізують сепаратистські впливи.

Так, після російської інтервенції 2008 р. грузинська армія в регіонах, що межують із окупованими територіями (Південна Осетія, Абхазія), виконує функцію постійної державної присутності. Через військові патрулі, спільні тренування з НАТО, відкриті інформаційні кампанії, Грузія демонструвала свою легітимність та волю до збереження територіальної цілісності [7].

Через символічну присутність, демонстрацію державної атрибутики та відкрити взаємодію з місцевими громадами, Збройні Сили виступають ключовим інструментом ідентифікаційного впізнання держави в регіонах з підвищеним ризиком політичної дезінтеграції. Проте, аби цей ефект був глибшим і стійкішим, важливо, щоб армія не лише

уособлювала державу, а й діяла як активний суб'єкт підтримки, солідарності та взаємодії з цивільним населенням. Саме тому наступним напрямом інституційної присутності Збройних Сил є громадська дипломатія та гуманітарні практики. Участь військових у гуманітарних місіях, підтримці цивільної інфраструктури, допомозі внутрішньо переміщеним особам – усе це формує уявлення про армію як про союзника, а не каральну структуру. Така логіка дій значно ускладнює мобілізацію локальної підтримки сепаратистських ідей.

Так, після десятиліть конфлікту в Ачеху (1990–2005 рр.) збройні сили Індонезії після підписання мирної угоди здійснювали масштабні гуманітарні та соціальні проекти: будівництво інфраструктури, медична допомога, освітні програми, що стало ключем до реінтеграції регіону без подальших сепаратистських хвиль [8].

Інституційна протидія сепаратизму, яку реалізують Збройні Сили держави, не є відокремленим від загальної оборонної стратегії вектором дій. Кожен із напрямів, за якими Збройні Сили реалізують стратегію протидії сепаратизму, відповідає певному функціональному виміру оборонного потенціалу. Так, оперативна стабілізація в кризових регіонах посилює просторову і територіальну складову потенціалу, забезпечуючи реальну присутність держави там, де знижується її суверенітет. В свою чергу, розбудова горизонтальних зв'язків сприяє соціальній згуртованості та зменшенню регіональних розламі, тим самим зміцнюючи соціально-інтегративну частину оборонного потенціалу, а інформаційна протидія деструктивним наративам прямо корелює з когнітивною безпекою, яка дедалі

більше визнається ключовим ресурсом стратегічної стійкості держави. І, відповідно, ідентифікаційна репрезентація держави підсилює символічну легітимність оборони, формуючи уявлення про армію як уособлення держави, її суб'єктності та права на монополію на захист, і громадська дипломатія та гуманітарні практики трансформують збройні сили у комунікативний і моральний інститут, що зміцнює довіру до держави вразливих громад.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Збройні Сили держави виступають не лише гарантом стабільності у військовому сенсі, а й багатофункціональним носієм оборонного потенціалу, здатним діяти в регіональному, соціальному, інформаційному й гуманітарному просторах, що трансформує армію з класичного військового інструменту в інституційного архітектора національної єдності. Останнє особливо важливо в умовах загроз сепаратизму гібридного типу, який діє не лише через зброю, а й через розкол і дезорієнтацію масової свідомості. З огляду на це, формування оборонного потенціалу не може обмежуватися виключно мілітарними показниками. Його критичними параметрами стають: довіра до армії, репрезентативність у суспільстві, інституційна гнучкість до нових типів загроз і здатність виконувати інтеграційні функції на зламі регіонального розриву, ідеологічного плюралізму та зовнішнього тиску.

Перспективною проблемою, що потребує подальшого дослідження, є визначенні меж і механізмів інституційної взаємодії Збройних Сил із суспільством у процесі запобігання сепаратистським процесам та зміцнення національної єдності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ольшевська І., Лихолет С. Національні єдність і економічні виклики. *Ефективна економіка*. 2023. № 3. <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.3.29>.
2. Скляр Н. Поняття комплексної потужності держави при оцінці воєнно-економічної складової сектору безпеки і оборони. *Економіка і суспільство*. 2021. № 27. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-19>.
3. Стецюк Н., Шекета М. Історія та витоки сепаратизму в Каталонії. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. Випуск 13. 2019. URL: <https://ktipe.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/download/5738/6031/15257>.
4. Сім років тому українські військові провели блискавичну операцію зі звільнення. Армія. INFORM. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/07/21/sim-rokiv-tomu-ukrayinski-vijskovi-provely-blyskavychnu-operacziyu-zi-zvilnennya-toreczka-zvilnyly-i-rubizhne//>.
5. Все про Канаду: Збройні Сили Канади. CUSS. URL: <https://immigratecan.ca/uk/all-about-canada/voorujennie-sili-canadi/>.
6. Біла книга – 2014. Збройні Сили України. Міністерство оборони та Генеральний штаб Збройних Сил України. URL: https://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB_2014.pdf.
7. Шурхало Д. 15-річчя агресії Росії проти Грузії: чому російські війська не зайшли в Тбілісі. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yatnadtsyatyrichchya-ahresiyi-rosiyi-proti-hruziyi/32537868.html>.
8. Порівняльна довідка державних практик: перехід від воєнного до цивільного публічного управління. Юридична довідка. URL: <https://uba.ua/documents/комітетів/Доки%20до%20новин%20комітетів/новина/PILPG%20Порівняльна%20юридична%20довідка%20державних%20практик.docx.pdf>.